

Project Innovatieve Veehallen begint vruchten af te werpen

Veehouders en architecten sleutelen aan 'melkveestal 2.0'

De 'melkveestal 2.0' komt steeds dichterbij. Die conclusie kan worden getrokken naar aanleiding van de eerste werkbijeenkomst in het kader van het project Innovatieve Veehallen. Die vond op dinsdag 15 maart 2011 plaats in de 'skybox' van melkveebedrijf Van Ginkel in Scherpenzeel, met uitzicht op een moderne ligboxenstal.

De ligboxenstal, het staltype dat in Nederland verreweg het meest voorkomt, begint met name op het gebied van dierenwelzijn en milieu te wensen over te laten. Voor de provincie Utrecht was dat vorig jaar aanleiding het project Innovatieve Veehallen te starten. Van meet af aan werden Bureau LaMi en Centrum Beeldende Kunst Utrecht (CBKU) nauw betrokken bij de zoektocht naar duurzame, innovatieve en landschappelijk goed ingepaste alternatieven voor de ligboxenstal.

In het project zijn zes veehouders met nieuwbouwplannen gekoppeld aan een architect of een ontwerper. Met het 'Afwegingskader Duurzaamheid' van de provincie Utrecht én de specifieke situatie en plannen van de individuele veehouders als uitgangspunt, moet het project via maatwerk acht innovatieve stalontwerpen opleveren.

Eerste resultaten

Op de werkbijeenkomst in Scherpenzeel lieten de architecten en ontwerpers de eerste resultaten zien van hun analyses van de betrokken bedrijven (en hun landschappelijke inpassing), gesprekken met de betrokken ondernemers en onderzoekers naar onder andere streekplannen, natuurontwikkelingsplannen en bestemmingsplannen. Diverse deskundigen, zoals beleidsmedewerker Jos Geenen van de provincie, adviseur ruimtelijke kwaliteit Han Lörzing en bedrijfsleider Frank Lenssinck van Proefboerderij Zegveld, waren aanwezig om de discussies inhoudelijk te stutten en eventuele vragen te beantwoorden. Hun expertise kwam goed van pas, want tijdens de presentaties bleek dat de architecten in de praktijk tegen veel onduidelijkheden aanlopen. Hoe zit het bijvoorbeeld met het ammoniakbeleid? En welke eisen stellen de gemeentelijke welstandscommissies?

Frisse blik

De presentaties maakten vooral duidelijk dat de door CBKU geselecteerde architecten met een zeer frisse blik tegen de veehouderij aankijken. 'We zijn helemaal opnieuw begonnen, hebben feitelijk opnieuw leren fietsen', omschreef architect Jo Taillieu van het Belgische architectenbureau De Vylder Vinck Taillieu het ontwerpproces tot dusver. De resultaten, in dit geval voor zowel veehouder Jochem Zadelhoff in Nigtevecht als veehouder Hans van Rooijen in Cothen, bleken be-

Impressie van de door Back McMaster Architecten ontworpen, uiterst transparante vrijloopstal met een houten skelet en een dak van een speciaal soort textiel dat veel licht doorlaat.

hoorlijk 'out of the box': een 'spinmodel' met meerdere langwerpige stallen en schuren die naar een centrale melkruimte leiden en een rond, concentrisch model, waarbij de melkruimte zich eveneens in het centrum bevindt. 'De uitbreidbaarheid is de achillespees van zo'n ronde stal', stelde Lenssinck van Proefboerderij Zegeveld.

Versnelde groei

Namens het Rotterdamse architectenbureau Mei architecten en stedenbouwers liet architect Robert Winkel zien dat ieder ontwerp maatwerk is. 'Hun' veehouder, Bert-Jan Verboom in Zegveld, is een 'strategische boer' die streeft naar een 'versnelde groei'. De eerste schetsen van Mei architecten en stedenbouwers voorzien in nieuwbouw van een 'hybride stal' (combinatie ligboxen- en vrijloopstal) waarbij loods, schuren en bouwmaterialen worden hergebruikt. 'Dat is óók een vorm van duurzaamheid', merkte een van de aanwezigen op. Gekoppeld aan veehouder Wijnand de Wit in Benschop, bleek het Belgische architectenbureau Back McMaster Architecten misschien wel het verst gevorderd: dit kon

zelfs al artist impressions laten zien van een uiterst transparante vrijloopstal met een houten skelet en een dak van een speciaal soort textiel dat veel licht doorlaat en eventueel van zonnecellen kan worden voorzien (zie afbeelding). 'Probleem bij dit soort oppervlakken is dat je veel dragende kolommen nodig hebt, die in de weg staan als je met de trekker de stal in moet', legde architect Sarah McMaster uit. 'Dat probleem hebben we ondervangen door de vrijloopstal in tweeën te delen. In het midden loopt een betonnen pad dat onder andere als voergang kan worden gebruikt. Grootste voordeel van die tweedeling is dat er nergens in de vrijloopstallen dragende kolommen in de weg staan.'

Voorlopig ontwerp

Op 20 april heeft iedere architect een voorlopig ontwerp (VO) gepresenteerd. Het is de bedoeling dat uiteindelijk maximaal vijf VO's worden vertaald naar haalbare plannen, met innovatieve elementen die bruikbaar zijn voor de hele (Utrechtse) veehouderij. Meer informatie: www.innovatievestallen.nl

Aanjager in vogelvlucht

- Fruitmot bijna sleutelplaat-af
- Ruim baan voor meerrijige boomgaardspuit
- Vrije uitloopkippen prooi van roofvogels
- Terugblik op 'Aan de slag met het klimaat'
- Emissiearm stalsysteem wint bokaal

Twee NFO-afdelingen in het werkgebied van LaMi hebben een nieuwe voorzitter gekregen. Op verzoek van Aanjager verwoordden ze hun visie op de Utrechtse fruitteelt.

Leden binden

Ervoor zorgen dat de NFO-leden niet afhaken. Ze binden aan de NFO. Dat zie ik als mijn belangrijkste uitdaging als nieuwe NFO-afdelingsvoorzitter. Ik zal er mijn handen vol aan hebben, want in de toekomst wordt het steeds lastiger om financieel rond te komen met een fruitteeltbedrijf. Ondanks een matige oogst, qua opbrengst, was de prijsvorming het afgelopen jaar weer teleurstellend. Omdat de fruitprijzen niet meestijgen met de toenemende kosten, zullen te-

lers toch gaan kijken waar ze kunnen besparen. De NFO moet ze zoveel meerwaarde bieden dat ze lid willen blijven. Bijvoorbeeld door activiteiten te ontplooiën die bijdragen aan een betere prijsvorming. Want dat is en blijft het belangrijkste item.

Simon Oostveen
voorzitter NFO-afdeling Zuid-Oost Utrecht

Duurzaamheid

De NFO-afdeling Vecht & IJssel is een 'perengebied'. Er wordt hier vooral Conference geteeld. Voor ons was 2010 een grillig jaar. Het weer was wisselvallig en het seizoen kort en hevig, met een matige oogst die toch veel peren opleverde.

Als afdelingsvoorzitter wil ik proberen de afdeling in stand te houden, met interessante bijeenkomsten waarop we samen overleggen over de aanpak van de uitdagingen en problemen die zich in ons werkgebied

aandienen. Op afzetgebied is het zaak alle neuzen dezelfde kant op te krijgen. En op het gebied van duurzaamheid, een van de belangrijkste items, moeten we een product proberen te telen dat zo weinig mogelijk residu koppelt aan een zo hoog mogelijke kwaliteit.

Gert Jan van Os
voorzitter NFO-afdeling Vecht & IJssel

Toelating Isomate CLR moet sleutelplaag weer beheersbaar maken

Fruitmot weet niet meer waar-ie het zoeken moet

Het project 'Vermindering van de milieubelasting in de fruittelt door optimalisatie van de fruitmotbestrijding' is zijn beslissende fase ingegaan. De toelating van het feromoonverwarringsmiddel Isomate CLR betekent een flinke steun in de rug voor alle betrokkenen bij de strijd tegen de sleutelplaag die fruitmot de laatste jaren weer is geworden. Mogelijk wordt in 2011 al 30 procent van het Utrechtse fruitareaal voorzien van de staafjes die het seksleven - en daarmee de afzet van eitjes - van het schadelijke insect verstoren.

Het project 'Vermindering van de milieubelasting in de fruittelt door optimalisatie van de fruitmotbestrijding' ging in 2007 van start. Het wordt deels gefinancierd door de provincie Utrecht en in goede banen geleid door Bio Fruit Advies en PPO Fruit. Op een toenemend aantal appel- en perenpercelen hebben zij in de afgelopen jaren een 'gestapelde bestrijdingsstrategie' ontwikkeld waarvan 800 Isomate CLR-staafjes per hectare de basis vormen. Als er in het vorige seizoen sprake was van een schade van 0,5 procent of minder en er in het voorjaar minder dan tien motten worden gevangen in de Pherobank-val in het perceel, zijn er in de rest van het seizoen geen aanvullende behandelingen nodig', legt projectleider Marc Trapman van Bio Fruit Advies uit.

Sleutelplaag-af

Op een bijeenkomst in het LaMi-kantoor in Werkhoven waarvoor een aantal fruittelt-adviseurs waren uitgenodigd, lichtten Trapman en Herman Helsen van PPO Fruit op 31 maart de gestapelde bestrijdingsstrategie toe. Dankzij Isomate CLR, dat dit jaar voor het eerst is toegelaten, is de fruitmot bijna weer sleutelplaag-af,

betoogden zij. Volgens Helsen wordt per perceel gestreefd naar een schade van 0,5 procent of minder. 'Met een combinatie van feromoonverwarring en eventueel granulosevirus is de plaag dan goed beheersbaar. En het belangrijkste: de bestrijding is residu- en milieubelastingvrij.' Op weg naar die ideale situatie zullen voorlopig echter nog chemische middelen nodig blijven. Bij een schade van 1 procent of meer is het een kwestie van 'alle hens aan dek', zeker als in de Pherobank-val grote aantallen fruittotten worden gevangen.

Uitgangssituatie cruciaal

Voor peren van het ras Conference hebben Trapman en Helsen een aparte bestrijdingsstrategie ontwikkeld. Zonder uitzondering waren de aanwezige adviseurs van mening dat de scepsis van Utrechtse fruittelers ten aanzien van feromoonverwarring nihil is. 'Matige ervaringen met andere feromoonverwarringsmiddelen zijn naar de achtergrond gedrongen door de goede resultaten met Isomate CLR. Steeds meer telers willen aan de slag met de gestapelde bestrijdingsstrategie. We kunnen het

Project Duurzaam Bodembeheer gestart

Eind 2010 ging het project Duurzaam Bodembeheer van start in de Gelderse Vallei, Eemland en Utrecht Oost. Het project richt zich op schoon en zuinig boeren en de winst van duurzaam ondernemerschap.

Het is de bedoeling om in vier jaar tijd op ruim 200 melkveebedrijven een analyse te maken van de bedrijfssituatie op het gebied van bemesting en de duurzaamheid te optimaliseren. Daarbij gaan een lagere milieubelasting en winst voor de boer vaak hand in hand. Het project wordt ondersteund door de afdelingen van LTO Noord, agrarische natuurverenigingen, de Nederlandse Melkveehouders Vakbond, verenigingen voor bedrijfsvoorlichting en studiegroepen. Ervaren adviseurs van ETC/Boerenverstand, DLV Rundvee Advies, K&G

Advies en DMS zitten in het projectteam. De voerleverancier is voor de meeste melkveehouders een belangrijke partner. Hij maakt vaak al analyses via de BEX en het bemestingsplan. Binnen het project wordt de BEX gebruikt als managementinstrument om in de bedrijfsvoering te sturen. Voor alle deelnemers worden de gegevens uit de BEX verwerkt tot kengetallen en vergeleken met richtgetallen, de voorgaande jaren en andere bedrijven. De adviseur van het projectteam bespreekt de resultaten met de deelnemers en geeft tips voor verbetering.

Voor aanmelding of meer informatie kunt u contact opnemen met Hans Veurink, coördinator van Vallei Horstee. Dat kan per telefoon (06 - 53 70 10 00) of per mail (info@valleiorstee.nl). Ook kunt u informatie krijgen via uw eigen voerleverancier.

Een door de fruitmot aangetaste appel. Toelating van Isomate CLR moet de sleutelplaag weer beheersbaar maken.

project in 2011 écht een enorme impuls geven.' Cruciaal daarvoor, betoogden alle aanwezigen, is de uitgangssituatie: om de meest effectieve bestrijdingsstrategie te kunnen bepalen, moet een teler donders goed in beeld hebben hoe groot het schadepercentage in het vorig jaar was. Daartoe komt in ieder perceel een Pherobank-val, die door de teler gedisciplineerd gecontroleerd moet worden. 'In het laatste projectjaar

schakelen we een statisticus in om een protocol te ontwikkelen dat aan de hand van het aantal gevangen fruittotten een nauwkeurig indicatie van het schadepercentage oplevert', blijkt Trapman vooruit. 'Bovendien grijpen we de beslissende fase van het succesvolle project aan om uit te zoeken welke val het meest geschikt is: de Pherobank-val met 4 mg-doppen, de Pherobank-val met 10 mg-doppen of de Pherobank-val met combodoppen.'

Climax op Utrechtse Fruitteldag

Het laatste projectjaar van het project 'Vermindering van de milieubelasting in de fruittelt door optimalisatie van de fruitmotbestrijding' gaat op 13 en 14 april van start met twee bijeenkomsten voor alle deelnemers. Verwacht wordt dat minimaal 500 hectare (circa 30 procent van het Utrechtse appel- en peerareaal) twee weken later wordt voorzien van Isomate-CLR-staafjes. Het is de bedoeling dat het project op de Utrechtse Fruitteldag in december wordt afgesloten met een presentatie van de resultaten.

Kennisuitwisseling met Oostenrijkse kersentelers

In 2011 gaat een internationaal project van start waarin kennisuitwisseling over kersen centraal staat. Dat is de uitkomst van twee kennismakingsbezoeken die eind 2010 hebben plaatsgevonden tussen de Nederlandse Leader-regio Kromme Rijn en de Oostenrijkse Leader-regio Nordburgenland.

In zowel de Kromme Rijnstreek als Nordburgenland vormt de kersentijd een hoogtepunt in het jaar. In de Kromme Rijnstreek verrijzen kersentalletjes in de boomgaarden. Tal van 'kersiviteiten' zetten het gebied op de kaart en leveren een grote bijdrage aan de streekidentiteit. Gelegen ten zuidoosten van Wenen heeft Nordburgenland een zeer sterke pr- en marketingformule. Het samenwerkingsproject gaat waarschijnlijk in de tweede helft van 2011

van start. Ondernemers uit de Kromme Rijnstreek en Nordburgenland die zich bezighouden met de teelt en/of verwerking van kersen, 'kersiviteiten' en streekpromotie, krijgen dan de kans om deel te nemen aan de uitwisselingsactiviteiten.

Geïnteresseerd? Meldt u dan telefonisch (06 - 23 28 52 25) of per mail (maike.vandermaat@streekhuiskrommerijn.nl) bij projectleider Maïke van der Maat.

Het project maakt deel uit van het uitvoeringsprogramma van Streekhuis Kromme Rijn voor gebiedsontwikkeling van de Kromme Rijnstreek. Leader is een Europees programma met als doel het versterken en verder ontwikkelen van het platteland. Meer informatie: www.streekhuiskrommerijn.nl.

Project geeft praktische, betaalbare én driftarme spuittechnieken flinke impuls

Ruim baan voor de meerrijige spuit

Het project 'Emissiebeperking door introductie van twee praktische spuittechnieken' heeft praktische, betaalbare en driftarme spuittechnieken een flinke impuls gegeven. De veelgebruikte dwarsstroomspuit wordt vrijwel zeker niet verdrongen door de tunnelspuit. Die is namelijk te duur en niet gemakkelijk in het gebruik.

Grootste winst van het LaMi-project is volgens projectleider Henny Balkhoven dat in de praktijk alternatieven zijn ontwikkeld die betaalbaar zijn én de drift met meer dan vijftig procent verminderen. Volgens Balkhoven, als specialist gewasbescherming verbonden aan Fruitconsult, heeft het project de combinatie van spuittechniek en emissiebeperking hoog op de agenda van Utrechtse fruittelers gebracht. 'En de aandacht ervoor zal niet meer verflauwen', voorspelt hij. 'De milieudoelstellingen zijn duidelijk en zullen niet meer worden versoepeld. Als het om drift gaat, weten telers aan welke normen ze moeten voldoen. Dankzij het project hebben ze de keuze uit meerdere praktische en betaalbare spuittechnieken, waarmee ruimschoots aan de driftnormen kan worden voldaan.'

Hoog praktijkgehalte

Van meet af aan had het project een hoog praktijkgehalte, vindt Balkhoven. 'Door telers er via een studiegroep en meerdere demobedrijven nauw bij te betrekken, hadden we steeds snel in de

gaten of een oplossingsrichting te duur of te onpraktisch was. Neem de tunnelspuit. Een prima techniek als het om drifbeperking en hergebruik gaat, maar alleen betaalbaar voor telers met een groot bedrijf. Daarmee vergeleken is het een stuk goedkoper om de spuit te voorzien van venturidoppen, als driftarme aanvulling op de standaard werveldoppen.' Omdat het druppelspectrum van venturidoppen het niet haalt bij dat van werveldoppen, spuiten telers er in de regel alleen mee als ze het wettelijk verplicht zijn. Balkhoven: 'Wat dat betreft zijn venturidoppen een noodzakelijk kwaad, temeer daar ze de neiging hebben verstopt te raken. Daar moeten telers zeer alert op zijn. Binnen het project werd bovendien al snel duidelijk dat geen teler iedere keer de spuitdoppen gaat verwisselen als hij de driftarme zone langs het oppervlaktewater in of uitrijdt. Die constatering heeft geresulteerd in de ontwikkeling van de dubbele leiding voor venturidoppen en werveldoppen, die je vanuit de trekkercabine kunt bedienen.'

Hogere rijnsnelheid

In het kader van het project werd de van origine Zwitserse Three Row Volume-methode (TRV) in Nederland geïntroduceerd. 'Zowel bij peren als bij appels zijn de bomen de afgelopen jaren flink veranderd', legt Balkhoven uit. 'De TRV-methode biedt handvatten om bij het spuiten rekening te houden met het gewasvolume, de hoogte, de breedte en de vorm van de boom.' Vanuit Duitsland kwam daar de ontdekking bij dat een hogere rijnsnelheid bij moderne, slanke, open bomen gepaard gaat met een betere bedekking

Henny Balkhoven (Fruitconsult): 'Het project heeft veel Utrechtse fruittelers kennis laten maken met de spuittechnieken van de toekomst.' Foto boven: De eerste onderzoeksresultaten met de 3-rijige spuittechniek zijn positief: driftreductie en tijdswinst. De aanschafkosten van de machine zijn echter hoog.

van het gewas én minder drift. Het resultaat is dat veel telers de rijnsnelheid inmiddels met één à twee kilometer per uur hebben verhoogd. Al dan niet in combinatie met windschermen rond de fruitopstanden moet het volgens Balkhoven met deze technieken mogelijk zijn om ook met een aangepaste dwarsstroomspuit ruimschoots aan de driftreductiedoelen te voldoen. 'In dat verband is ook de Wanner-reflectiespuit een interessante optie. Bij die techniek wordt de spuitvloeistof die tussen het gewas door wordt gespoten, opgevangen en hergebruikt.'

Toekomstige technieken

Volgens de gewasbeschermingsspecialist heeft het project veel Utrechtse fruittelers bovendien kennis laten maken met de 'spuittechnieken van de toekomst', die deels voortborduren op het vertrouwde principe van de dwars-

stroomspuit. Als voorbeeld noemt Balkhoven de CASA-boomgaardspuit die met allerlei sensoren is uitgerust en de TRV-methode overbodig maakt, door volautomatisch rekening te houden met het gewasvolume, de hoogte, de breedte en de vorm van de boom. Hoge verwachtingen heeft hij ook van de emissiearme, 3-rijige KWH-nevelspuit die is voorzien van een centrifugaal luchtuitblaasysteem met variabele luchtondersteuning. 'Op driftreductiegebied zijn de eerste onderzoeksresultaten zo gunstig, dat windschermen achterwege kunnen blijven. Vanuit landschappelijk oogpunt is dat een groot voordeel. De machine gaat zo'n 45.000 euro kosten. Dat is niet goedkoop, maar een groot deel van de meerkosten wordt gecompenseerd door de enorme tijdswinst die een teler boekt met deze 3-rijige spuittechniek.'

Kwaliteit biologische voorjaarskuilen kan beter

In het kader van het project Mineralen-efficiëntie heeft een student van de CAH Dronten in opdracht van DLV Rundvee Advies onderzoek gedaan naar de kwaliteit en opbrengst van biologische voorjaarskuilen op twaalf bedrijven. De verschillen bleken groot.

De twaalf onderzochte biologische bedrijven zijn gevestigd in de regio Utrecht en waren onder andere geselecteerd op basis van grondsoort. Tussen de bedrijven met verschillende grondsoorten zijn grote verschillen in kwaliteit en opbrengst gemeten. Op de zandgronden zijn kwaliteitsrijke voorjaarskuilen gewonnen met gemiddeld meer dan 900 VEM en rond 2.000 kg droge stof per hectare. Bij de veen- en kleibedrijven waren de opbrengsten ruim een ton droge stof per hectare hoger, maar vooral de hoeveelheid ruw eiwit in het gras was lager. De opbrengstverschillen zijn waarschijnlijk veroorzaakt door het koude en late voorjaar, waardoor de grasgroei op de zandgronden wat later op gang is gekomen.

Verlies door broei

Behalve naar de kwaliteit en opbrengst is ook onderzoek gedaan naar verliezen door broei in de winterperiode. De grootste oorzaak blijkt onvoldoende verdichting van

het product. Dit kan door verschillende factoren worden veroorzaakt, zoals een te hoog drogestofpercentage of een te hoge aanvoersnelheid tijdens het inkoulen. Natuurlijk hebben de voersnelheid en de manier van uitkuilen ook veel invloed op eventuele drogestofverliezen door broei. Deze verliezen kunnen oplopen tot 15 procent (!) van de droge stof.

Beter verdichten

De onderzoeksresultaten werden gepresenteerd tijdens een bijeenkomst voor de deelnemers aan het onderzoek. Bij die gelegenheid kregen de veehouders de vraag of zij wilden aangeven hoe ze de kwaliteit van het ruwvoer komend seizoen verder willen optimaliseren. 35 procent van de veehouders is van plan de kwaliteit te verbeteren door de kuil beter te verdichten, 30 procent wil dit bereiken door natter in te kuilen zodat het aanrijden beter slaagt. Voor een betere afstemming van de verschillende graspartijen gaat 26 procent van de boeren meer gras in balen laten persen. 20 procent wil graag meer herfstgras in het winterrantsoen, zodat er kan worden bespaard op eiwitrijk krachtvoer. Met het oog op het jongvee en de structuur in het rantsoen wil 10 procent van de veehouders komend seizoen meer goed hooi winnen.

Erik van Well (CLM) blik terug op project 'Aan de slag met het klimaat'

Klimaatmaatregelen komen dichterbij

'Klimaatmaatregelen lijken iets minder ver van het bed van de agrariër te staan dan voorheen.' Dat concludeert Erik van Well, senior adviseur van het Centrum voor Landbouw en Milieu (CLM), nu het project 'Aan de slag met het klimaat' na een klein jaar ten einde is.

Het onderwerp 'klimaat' heeft het afgelopen jaar een prominente plek gehad bij de activiteiten van de gebiedscommissie. 'Nog maar weinig agrariërs zijn echt aan de slag gegaan met concrete maatregelen om de uitstoot van broeikasgasemissies tegen te gaan', vermoedt Van Well. 'Ik denk wel dat de houding ten aanzien van

het onderwerp zeker veranderd is. Boeren staan er meer open voor dan voorheen, op voorwaarde dat de maatregelen ook economische voordelen bieden.'

Vliegende start

Om de bescherming van het klimaat onder de aandacht te brengen, organiseerde CLM voor de veehouders in de regio Utrecht het afgelopen jaar diverse keukentafelgesprekken en themabijeenkomsten. 'We maakten met de keukentafelgesprekken een vliegende start', vindt Van Well. 'Twaalf van de dertig veehouders schoven aan tafel. Voor de eerste twee themabijeenkomsten was jammer genoeg weinig tot geen belangstelling. Dat kan volgens Van Well te maken hebben gehad met het thema. De derde bijeenkomst werd samen met de Natuur en Milieufederatie Utrecht

(NMU) georganiseerd. Die ging over mestvergisting en was met ruim 40 deelnemers wel weer erg succesvol. 'Een actueel thema', verzekert Van Well.

Belangstelling wisselde

De wisselende belangstelling ten spijt kijkt Van Well niet ontevreden terug op het project. 'Al met al is het positief geweest. De bewustwording van de veehouders is vergroot, in ieder geval bij de deelnemers aan de keukentafelgesprekken. Maar er is nog wel een hele lange weg te gaan om echte veranderingen te realiseren. Het is goed om in de toekomst met milieumaatregelen aan te sluiten bij maatregelen waar boeren al mee bezig zijn, zoals het terugdringen van de ammoniakemissie. Vanuit die invalshoek is het makkelijker om ook aanvullende klimaatmaatregelen aan te bieden.'

Leerzaam

Cor Griffioen heeft in Hollandse Rading een melkveebedrijf met 90 melkkoeien. Hij vindt de bijeenkomsten goed voor de bewustwording, de kennis van de nieuwste ontwikkelingen en het contact met de collega's. 'Hij nam deel aan de keukentafelgesprekken en woonde de bijeenkomst over mestvergisting bij. 'Die was erg leerzaam', herinnert hij zich. 'Bij mestvergisting komt veel meer bij kijken dan het plaatsen van een installatie. Dat je iedere dag verse mest moet aanvullen om maximaal gasrendement te behalen, wist ik bijvoorbeeld niet. Voor mij is het nu nog geen optie, daarvoor is mijn bedrijf te klein. Maar in de toekomst misschien wel. De techniek staat tenslotte niet stil.'

Mariska Cornelisen

Stap vooruit met simpele maatregelen

De provincie Utrecht, waterschappen en LTO werken samen aan het praktisch toepasbaar maken van (nieuwe) maatregelen en voorzieningen om afspoeling op het agrarisch bedrijf te verminderen. Dit is nodig omdat het oppervlaktewater in Nederland nog te veel wordt belast met stikstof en fosfaat. Een goed afgestelde kunstmeststrooier kan de milieubelasting verminderen.

Tijdens twee bijeenkomsten van CLM en DLV in het kader van vermindering van afspoeling op agrarische bedrijven bleek dat met simpele maatregelen al een flinke stap te maken is. Op 17 en 18 november 2011 werd in achtereenvolgens Zegveld en Scherpenzeel op een parkeerterrein een kunstmeststrooier-test uitgevoerd. In de akkerbouw moet een strooier gekeurd worden, in de melkveehouderij is dat niet verplicht. Van de acht geteste strooiers bleken er zes een onvoldoende te scoren. Door slijtage of een verkeerde instelling was het strooibeeld niet optimaal. Ook de kunstmest zelf bleek niet altijd van goede kwaliteit.

Driehoekige verdeling scoort

De test toonde aan dat een driehoekige verdeling leidt tot een optimale verdeling van de afgifte van kunstmest. Dit houdt in dat de volgende rijstrook de vorige half overlapt, waardoor ze elkaar precies aanvullen. De strooier wordt dus op halve afgifte afgesteld. Voor de perceelkanten is een juiste afstelling van de ketsplaat van belang. Opmerkelijk genoeg is een optimale afstelling van de ketsplaat soms tegengesteld aan de gebruiksaanwijzing. Elk type strooier heeft voor deze verdeling zijn eigen aanpassingen.

Een optimale afstelling van de kunstmeststrooier voorkomt verliezen van nutriënten naar het oppervlaktewater en zorgt voor een merkbaar betere opbrengst. Goed voor het milieu en goed voor de portemonnee.

Het project van de provincie Utrecht, waterschappen en LTO wordt mede mogelijk gemaakt door Agentschap NL en de provincie Noord-Brabant.

Concrete tips

De kunstmeststrooier test leverde enkele concrete tips op:

- Laat de strooier goed afstellen.
- Stel de kantstrooiplaat goed af (sinds 2009 geldt een verbod op kunstmestkorrels binnen 70 cm van de slootkant).
- Koop kunstmest met korrels van dezelfde grootte, liefst tussen 2 en 4,75 mm.
- Een goede kunstmestkorrel is stevig en slaat niet kapot tegen schoepen of ketsplaat.
- Houd een pendelstrooier goed gesmeerd en vervang de strooipijp tijdig.
- Speling op de aandrijflijn en slijtage in de pijp geven een onregelmatige korrelverdeling.

Emissiearm stalsysteem wint vernieuwingsbokaal

De uitreiking van de bokaal: links op de foto voormalig Gedeputeerde van Gelderland Harry Keereweer, midden op de foto diverse leden van de familie Davelaar. Derde van links staat Gedeputeerde Utrecht Bart Krol.

Het project Emissiearm stalsysteem van de maatschap Davelaar in Leusden heeft de 'Want Buiten Gebeurt Het Bokaal 2011' gewonnen. De bokaal is een initiatief van het projectbureau Samen Vernieuwen in de Gelderse Vallei en Eemland (SVGV).

De 'Want Buiten Gebeurt Het Bokaal 2011' werd op 14 februari 2011 uitgereikt tijdens het SVGV-festival. De jury was lovend over het hoge niveau van de inzendingen. De meeste punten gingen naar het project van Henk en Dick Davelaar: een nieuwe stal waar een combinatie van ammoniakemissie-reducerende maatregelen is uitgevoerd. Voorbeelden hiervan zijn een sproeisysteem ten behoeve van het reinigen van de vloer, rubber met een lage urease-activiteit, een remmend ventilatiesysteem en hellende roosters. De uitvoering van dit project draagt bij aan meerdere doelen, zoals natuurontwikkeling, beekherstel, aanpak van verdroging, landbouw en ruimtelijke kwaliteit.

Duurzaam en economisch

Het bedrijf van Davelaar ligt in het landgoed Den Treek-Henschoten, dat veel belang hecht aan het behoud en de ontwikkeling van een duurzame landbouw als economische pijler.

De jury was lovend over het 'voorbeeldproject' vanwege het ondernemerschap, de tact en de wil om gezamenlijk tot een oplossing te komen en die oplossing ook te realiseren. Ook het doorzettingsvermogen, het innovatieve karakter en de goede balans tussen economie en natuur/milieu werden geprezen.

De 'Want Buiten Gebeurt Het Bokaal' wordt iedere anderhalf jaar uitgereikt aan het meest aansprekende platte-landsproject in de Gelderse Vallei en Eemland. Het winnende project moet op bijzondere wijze bijdragen aan het verbeteren van de woon-, werk- en leefomgeving in het buitengebied.

Onderzoek Louis Bolk Instituut naar beschermingsmogelijkheden

Vrijeuitloopkippen vaak ten prooi aan roofvogels

In Nederland zijn enkele honderden professionele pluimveebedrijven met een uitloop. De laatste jaren hebben deze bedrijven steeds meer aandacht voor het aantrekkelijk inrichten van de uitlopen voor hun kippen. Die gaan daardoor steeds beter naar buiten. Dit heeft echter een keerzijde: 41 procent van de pluimveebedrijven met een uitloop heeft uitval door vossen (13 procent), roofvogels (15 procent) of beide (13 procent). Het Louis Bolk Instituut doet onderzoek naar beschermingsmogelijkheden.

Pluimveehouders kunnen hun kippen tegen vossen beschermen door een omheining met schrikdraad, en door te vermijden dat er 's avonds kippen in de uitloop achterblijven. Het beschermen van bedrijfsmatig gehouden pluimvee tegen roofvogels is daarentegen een stuk lastiger. De vogels zijn niet met een omheining buiten te sluiten, ze zijn jaarrond dagactief en mogen niet worden gedood. Lokaal kan de uitval door roofvogels oplopen tot honderden dieren per jaar, waarbij de indruk bestaat dat buizerds en haviken zich 'specialiseren' in het eten van kippen. Naar verwachting wordt het probleem van uitval van kippen door predatie in de toekomst groter door een toename van het aantal uitloopbedrijven. Doordat kippen uitlopen steeds aantrekkelijker worden gemaakt, zullen bovendien per bedrijf meer kippen intensiever gebruikmaken van de uitloop.

Oplossingen

Begin 2010 kwamen pluimveehouders, vertegenwoordigers van het Faunafonds, het ministerie van LNV en de Dierenbescherming en twee ecologische adviesbureaus op een pluimveebedrijf bijeen om naar mogelijke oplossingen te zoeken. Aan bod kwamen onder andere het overspannen van de uitloop met gaas, het plaatsen van vogelverschrikkers en het afsperren van angstgeluiden. De ervaring van pluimveehouders en de literatuur is dat deze maatregelen, als ze al praktisch uitvoerbaar zijn, hooguit een paar weken helpen. Er bleven daarom twee methoden over die in een proef door het Louis Bolk Instituut en Cabwim Consultancy getest zijn: één met dode lokkippen onder stroom en één met dode lokkippen die ingespoten waren met een misselijkmakende stof. De proef is betaald door het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en de provincie Utrecht. Tijdens het aanbieden van de lokkippen

Het aantal uitloopbedrijven neemt toe. Naar verwachting wordt het probleem van uitval van kippen door predatie in de toekomst daardoor groter.

werden de kippen op het betreffende bedrijf binnengehouden. De enige kippen die de roofvogels konden eten, waren de dieren die tot nare ervaringen zouden leiden in de vorm van een elektrische schok of misselijkheid. Van de lokkippen die onder stroom stonden, hadden de roofvogels vrij snel door dat ze geen schok kregen en dus ongestoord konden eten als ze er met beide poten goed op gingen staan.

Wisselende resultaten

De proef met de misselijkmakende stof leidde tot wisselende resultaten. In een vooronderzoek nam het aantal door roofvogels gedode kippen enorm af. In het recente onderzoek nam het aantal op één

bedrijf af, maar nam het aantal op een ander bedrijf juist toe. De situatie was daar echter gecompliceerd. De proef werd uitgevoerd in een periode met sneeuw. Het voedselaanbod voor de roofvogels was laag en bovendien waren er bij dat bedrijf minimaal vier buizerds en twee haviken. Om toch een eindoordeel te kunnen vellen wordt momenteel op nog één bedrijf in Utrecht geëxperimenteerd met de misselijkmakende stof. Vooral nog kunnen pluimveehouders echter weinig doen tegen deze gespecialiseerde roofvogels.

Bekijk de filmpjes die bij de lokkippen gemaakt zijn op de website van het Louis Bolk Instituut onder 'Persberichten'.

Meer energie-efficiëntie in de land- en tuinbouw

Op vrijdag 28 januari 2011 is op het bedrijf Landrust van Berthus van Doorn en Hans van de Wind tijdens een feestelijke bijeenkomst het convenant 'Naar een energie-efficiënte Utrechtse land- en tuinbouw' ondertekend door provincie, agrarische natuurverenigingen en LTO-Noord.

Met het convenant willen de gezamenlijke agrarische natuurverenigingen in Utrecht, LTO-Noord en de provincie Utrecht bereiken dat bedrijven in de agrarische sector de uitstoot van broeikasgassen verminderen, energie besparen en de mogelijkheden benutten om duurzame energie te produceren. De afspraken in het convenant gaan onder andere over:

- het beschikbaar stellen van subsidies en garantiefaciliteiten waarmee investeringen in energiebesparing en duurzame energieproductie worden gestimuleerd;
- het inventariseren van kansen en belemmeringen voor de productie van duurzame energie en het zoeken naar oplossingen voor de belemmeringen.

Even voorstellen

Om de uitvoering van het convenant extra kracht bij te zetten, heeft de provincie Utrecht voor een periode van twee jaar een energie- en biomassaconsulent aangesteld bij bureau LaMi. Haar naam is Jolande Schuurman (foto). Sinds 15 februari richt zij zich vooral op projecten op het gebied van duurzame energie.

U kunt Jolande Schuurman bereiken op telefoonnummer (030) 258 28 33 of per e-mail: jolande.schuurman@provincie-utrecht.nl

Duurzaam bodembeheer

Tien Utrechtse veehouders werkten afgelopen zomer mee aan een project van de provincie, dat inzicht moest geven in het effect van duurzaam bodembeheer op het vochtleverend en waterbergend vermogen van de bodem. De resultaten zijn veelbelovend.

De provincie Utrecht werkt aan duurzaam bodembeheer om landbouwbedrijven en het waterbeheer in de Utrechtse zandgebieden bestendiger te maken tegen klimaatverandering. In de zomer van 2010 is een pilotproject uitgevoerd.

Het onderzoek richtte zich op melkveebedrijven in het Utrechtse deel van de Gelderse Vallei. De onderzoekers concentreerden zich op grasland. Zij bemonsterden twintig percelen op tien melkveebedrijven. Om eventuele verschillen in bodemkwaliteit van droogtegevoelige en droogteresistente percelen vast te leggen, werd elke veehouder gevraagd een droogtegevoelig en droogteresistent perceel aan te wijzen. Droogteresistente percelen onderscheiden zich op verschillende vlakken van droogtegevoelige percelen. Zo hebben zij een hoger lutumgehalte (gronddeeltjes kleiner dan 0,002 mm), een lagere C/N-ratio, een hoger vochtpercentage, een dichtere donkere laag, een lagere indringingsweerstand, een betere visuele structuur en een intensievere en diepere beworteling. De tijd voor infiltratie van 500 ml water wordt negatief beïnvloed door de indringingsweerstand. Die indringingsweerstand is lager bij meer wormen en een betere bodemstructuur. De bodemstructuur wordt positief beïnvloed door veel wormen en wortels.

Effectieve maatregelen

Maatregelen als het verhogen van het organischestofgehalte, het verbeteren van de beworteling en het stimuleren van wormen en/of het introduceren van pendelende wormen, hebben een positief effect op de verbetering van de vochtlevering en de waterberging. In combinatie met detailwaterbeheer, zoals stuwtjes en peilgestuurde drainage, pakken deze maatregelen positief uit voor landbouw én waterbeheer.

Het volledige rapport kan worden gedownload van www.louisbolk.org/downloads/2418.pdf

Weidevogelbeheer

ASTRID KANT

De grutto, een van de weidevogels waarvan de nesten en kuikens in beheerplannen worden beschermd.

De provincie Utrecht heeft de collectieve weidevogelbeheerplannen 2011 vastgesteld. Ze gelden voor de gebieden Eemland, De Venen, Vechtvallei, Lopikerwaard, Kromme Rijngebied, Vianen en Lange Ruige Weide. De collectieve plannen zorgen ervoor dat het beheer van agrariërs op elkaar wordt afgestemd, waardoor nesten en kuikens beter worden beschermd. De beheerplannen zijn in samenwerking met de

agrariërs en de provincie opgesteld door een gebiedscoördinator en geven het beheer per perceel aan.

De beheerplannen maken het ook mogelijk voor agrariërs om subsidie aan te vragen vanuit het Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer. De vastgestelde plannen zijn te vinden op de website van de provincie: www.provincie-utrecht.nl/loket/subsidies/diverse-subsidies/subsidiestelsel

Perspectief voor natuurlijk beton

In mei 2010 is in Abcoude begonnen met de aanleg van een kavelpad volgens een alternatieve techniek (natuurlijk beton). Bij melkveehouder Henk den Hartog werd in samenwerking met de provincie Utrecht en Terra Stab een proef gedaan met de nieuwste techniek voor bodemstabilisatie.

De basis is het omwoelen van de bestaande bodem en het toevoegen van een speciaal op de bodem afgestemde mix waardoor een harde en stabiele onderlaag ontstaat. Op deze stabiele bodem is vervolgens een kleine toplaag voldoende om de bodem stabiel te houden en er zonder schade koeien over heen te laten lopen en grote machines over heen te laten rijden.

Uit een verkennend onderzoek blijkt dat het kavelpad van natuurlijk beton in Abcoude goed uitpakt. Allereerst omdat de koeien het verbrede strookje kavelpad van natuurlijk beton verkiezen boven het bestaande kavelpad. Daarnaast past natuurlijk beton in de omgeving door zijn kleikleurige toplaag. Ook kan gesteld worden dat de milieu-impact beperkt is doordat geen grond hoeft te worden uitgegraven en het stabilisatiemengsel speciaal op de bodem wordt afgestemd. De kosten van natuurlijk beton voor het bedrijf bedragen 2/3 in vergelijking met betonverharding met vergelijkbare draagkracht.

De kanttekeningen die geplaatst moeten worden bij dit kavelpad van natuurlijk beton is dat nog onbekend is wat de levensduur van het kavelpad is onder de invloed van mest, urine en het landbouwverkeer. Daarnaast is niet duidelijk of dit kavelpad geschikt is voor alle koppels koeien.

Interesse? Vul nu de bon in!

Als u interesse heeft in een van de omschreven activiteiten in deze Aanjager, stuur dan deze bon ingevuld in een envelop naar: LaMi, Streekhuis Kromme Rijn, Brink 2, 3935 SB Werkhoven.

Naam: _____

Adres: _____

Postcode: _____ Woonplaats: _____

Telefoon: _____ E-mail: _____

Ik heb belangstelling voor:

- Innovatieve en duurzame stallenbouw
- Vrijloopstallen
- Diergezondheid/antibiotica
- Projecten biologische landbouw
- Ik heb een projectidee namelijk _____

Onderzoek naar gebruik antibiotica

Minder antibioticagebruik luidt de wens van de maatschappij. De Universitaire Landbouwhuisdieren Praktijk bracht van haar melkveehouders het antibioticagebruik in beeld en enquêteerde honderd bedrijven in Utrecht. Conclusies uit dit onderzoek waren dat inzicht in antibioticagebruik leidt tot bewustwording en tot meer verantwoord gebruik. Ook bleek dat voor het behalen van goede bedrijfsresultaten antibiotica niet per se nodig zijn.

De onderzoekers brachten het antibioticagebruik in kaart als dagdosering per dierjaar (dd/dj). Deze dagdosering wordt berekend met de hoeveelheid van een geneesmiddel (in gram of in ml) die nodig is voor het behandelen van één kilogram dier gedurende één dag. Dat getal vermenigvuldigd met het diergewicht (600 kg) resulteert in één dagdosering. Door de dagdoseringen van de verschillende middelen op te tellen, is de totale blootstelling aan antibiotica in een jaar te bepalen. Dit is de dagdosering per dierjaar. Als voorbeeld: op een bedrijf met een dagdosering per dierjaar van 5,7 krijgt een gemiddeld aanwezige koe gemiddeld 5,7 dagen per jaar antibiotica. Naar de mening van de onderzoekers moet de dagdosering per jaar voor iedere veehouder net zo bekend worden als de bsk en tussenkalftijd. Daardoor krijgen veehouders een beter inzicht in het gebruik.

Gezocht: boeren met plannen vrijloopstal

Melkveehouders in Utrecht hebben elders in Nederland collega's met een vrijloopstal voor melkvee bezocht. Veehouder Wiersma in Midwolde (Gr.) experimenteert met een compostingsbodem en veehouder Havermans in Moerdijk (N-Br) met een compostbodem. Deze bedrijven hebben enkele melkveehouders geïnspireerd, maar bij andere ondernemers twijfel gezaaid. Wageningen UR zoekt Utrechtse veehouders die de uitdaging van een vrijloopstal durven aan te gaan.

In een vrijloopstal met een compostbodem wordt de toplaag drooggehouden door droog compostmateriaal toe te voegen. Dit kan groencompost of groente-, fruit- en tuinafval (gft) zijn. Deze compostsoorten bestaan uit uitgedroogd materiaal waardoor er verder geen compostering meer plaats vindt. In een compostingsbodem daarentegen wordt bodemmateriaal gebruikt dat samen met de mest van koeien composteert. De warmteontwikkeling in de bodem vergemakkelijkt de verdamping en droogt de toplaag. Extra beluchting stimuleert het composteringsproces, waardoor de temperatuur stijgt tot 55 graden.

Maatwerk

De proefnemers Wiersma en Havermans zijn ervan overtuigd dat de levensduur van het vee kan toenemen door toepassing van een compostingsbodem of een compostbodem in de stal. Zij streven naar een veevervangingspercentage van 15 procent. Normaal is dat 30 procent. Veel ruimte en zachte bodems bevallen goed.

Vast staat dat het meest geschikte bodemmateriaal met de juiste bewerking maatwerk

vergt, zowel voor de regio als voor de melkveehouder. Twijfels zijn er nog rond de stikstofverliezen in de vorm van het onschadelijke N_2 , het schadelijke ammoniak (NH_3) of lachgas (N_2O), een broeikasgas.

Paul Galama,
Onderzoeker vrijloopstallen
Wageningen UR, Livestock
Research

Colofon

Aanjager is een uitgave van LaMi. LaMi is hét loket voor de innovatieve ondernemer op het platteland. Aanjager wordt verzonden aan alle boeren en tuinders in Utrecht.

LaMi

p/a Streekhuis Kromme Rijn
Brink 2
3935 SB Werkhoven
Telefoon:
(06) 18 30 04 67 (Herbert Mombarg),
(06) 21 12 46 16 (Wytze Brandsma) of
(030) 258 21 27.
Webadres: www.lami.nl
E-mail:
wytze.brandsma.lami@provincie-utrecht.nl of
herbert.mombarg.lami@provincie-utrecht.nl

Productie

Roodbont Communicatie,
Zutphen

Redactie

Cees de Geus, Ed Asscheman,
Wytze Brandsma, Herbert Mombarg

Eindredactie

Maud van der Woude Tekstwerk,
Klein Wetsinge

Vormgeving

Heijdens Karwei,
Amsterdam